



AÇILMA AŞAMASI DEĞERLENDİRME RAPORU

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
COVID-19 BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

AÇILMA AŞAMASI DEĞERLENDİRME RAPORU

MAYIS 2021



YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye Nisan 2021’de 3. zirve olarak adlandırılan en ağır dönemini geçirdi. Büyük kayıplar verdiğimiz bu dönem çok kısa bir süre önce alınan 1 Mart 2021 tarihindeki açılma kararları sonrasında gerçekleşmişti. Yine, aynı durumla karşı karşıya kalmamak için 29 Nisan 2021’den 17 Mayıs 2021 tarihine kadar sürecek olan “kapanma dönemi” sonrasında toplumdaki faaliyetlerin normale dönüşü “aşamalı ve belirli bir plan dahilinde” olmalıdır. Türkiye ve diğer bazı ülkelerde bu yöndeki uygulamalara bağlı olarak edinilen 15 aylık deneyimler, bilimsel ve epidemiyolojik ölçütlere dayandırılmayan açılma süreçlerinin toplum sağlığı açısından zararlı sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

İBB Bilimsel Danışma Kurulu’nun Mayıs 2020 tarihinde yayınladığı [COVID-19 SIRASINDA AŞAMALI YENİDEN AÇILMANIN HALK SAĞLIĞI İLKELERİ](#) ve [İSTANBUL İÇİN YENİDEN AÇILMANIN AŞAMALARI](#) başlıklı iki raporunda da açılma süreçlerine yönelik oldukça ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür. Aradan geçen bir yıl içinde dünya literatüründe oluşan yeni bilgi ve deneyimleri dikkate alarak yeniden açılma süreci hem genel olarak hem de İstanbul özelinde yeniden değerlendirilmiştir.

Açılma sürecinin ilerleyişine yön veren 3 grup kriter mevcuttur.

I- Epidemiyolojik kriterler

Açılma sürecinin yönetilmesinde en temel unsur olan epidemiyolojik göstergeler şunlardır:

i: 100.000 kişi başına düşen haftalık yeni vaka sayısı; **ii:** Haftalık pozitif PCR testi yüzdesi; **iii:** Rt (etkili üreme katsayısı)

II. Sağlık hizmetleri kapasitesi

Sağlık hizmetleri kapasitesi, hastane ve yoğun bakım hizmetlerinin kapasitesine işaret eder. Sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan biri sağlık çalışanlarının durumu ve tükenmişlik düzeyi olmalıdır.

III. Halk sağlığı hizmetleri kapasitesi

Halk sağlığı hizmetleri filyasyon, temaslı takibi, ev ziyaretleri, ilaç temini gibi hizmetlere yöneliktir. Bu hizmet altında en önemli kriter “vakaların tespitinden sonra 24 saat içinde temaslıların tespit edilebilmesi”dir. Hastaların izolasyonu ve temaslıların karantina altına alınması süreçleri de halk sağlığı hizmetleri kapsamında titizlikle yürütülmelidir. Dünya Sağlık Örgütü’nün bu genel önerileri dışında yeniden açılma sürecinin ülkemiz ve ilimize özgü bazı gereklilikleri olmalıdır: Ülke genelinde illere göre risk durumu belirlenerek planlama yapılmalıdır. İstanbul için özel bir yeniden açılma planı yapılmalıdır. Bu plan İstanbul ilinin nüfus ve çevresel özelliklerini dikkate almalı, ilçe veya birkaç ilçenin oluşturduğu bölgesel yapılanmalar esas alınarak oluşturulmalıdır. Şeffaflık, doğru bilgi paylaşımı ve toplumla iletişim önemlidir. Bir çok ülke aşılama da belirli bir aşama kaydetmiştir. Açılma sürecinde aşılama hız verilmelidir. Toplumun %70 ‘inin aşılması açılma sürecini hızlandıracaktır. Bu üç kriterin birlikte değerlendirilmesi ile salgının düzeyi dört risk aşamasına ayrılır. Bu risk aşamaları en yüksek riskten başlamak üzere kırmızı-turuncu-sarı-yeşil (Sağlık Bakanlığı haritasında mavi) renklerle de gösterilmektedir. Risk aşamasını belirlemek için sözü edilen kriterlerden hepsinin varlığı gerekli değildir. Sadece biri veya bir kaçının varlığı yüksek risk aşamasını göstermeye yeterlidir. Her risk aşamasında alınacak önlemler Dünya Sağlık Örgütü , ulusal ve uluslararası bilimsel kuruluşlar tarafından belirlenmiştir. Eğer epidemiyolojik ve diğer göstergeler iyiye doğru değişirse ve bu düzelleme durumu **en az iki hafta sürerse** bir sonraki daha düşük risk aşamasına geçilebilir.

EPİDEMİYOLOJİK KRİTERLERE GÖRE AÇILMA SÜRECİNİN YÖNETİMİ

ÇOK YÜKSEK RİSK (KIRMIZI): TAM KAPANMA

- Haftalık vaka sayısı > 100.000 'de 100 (Günlük yeni vaka sayısı > 11.500)
- Haftalık test pozitifliği $> \% 10$
- Rt sayısı (temel bulaşıcılık katsayısı, bir kişinin hastalığı kaç kişiye bulaştırdığı) $> 1,2$
- Hastane yataklarının ve yoğun bakımların doluluk sınırına yaklaşmış olması, filyasyon ekiplerinin temaslı takibine yetişmekte zorlanması.

Bu aşamada tam kapanma yapılmalıdır. Sağlık, gıda, güvenlik gibi zorunlu hizmet veren sektörler dışında tüm işyerleri, oteller, restoranlar, kafeler kapatılmalı, seyahatlere izin verilmemelidir. Sadece açık havada temas gerektirmeyen bireysel sporlara ve aynı haneden olan kişilerin bir arada bulunmasına izin verilir.

YÜKSEK RİSK (TURUNCU): KISMİ KAPANMA, KISITLAMA

- Haftalık vaka sayısı 100.000 'de 50-99 (Günlük yeni vaka sayısı 5601- 11.499)
- Haftalık test pozitifliği $\% 8 - 9,9$
- Rt: 1-1,1

Bu aşamada açık alanda insanların en az 2 m mesafe ve maske ile bulunacakları etkinliklere izin verilebilir. Yalnız konser gibi büyük topluluklar engellenmelidir. Kafeler ve restoranlar sadece açık alanda hizmet vermeli, masalarda aynı haneden 4 kişi, farklı hanelerden iki kişi çapraz oturmalıdır. Kapısı doğrudan dış mekana açılan mağaza ve dükkanlar, kuaförler $4m^2$ 'ye bir kişi, AVM ve pasajlardaki dükkanlar ise $8 m^2$ 'ye bir kişi olmak koşuluyla hizmet vermelidir. Kapalı alanlarda havalandırma sistemi $\%100$ temiz hava ile havalandırılmalıdır. Semt pazarlarında kişi sayısı $4 m^2$ 'ye bir kişi ve tezgahlar arası 3 m olacak şekilde ayarlanmalıdır. Açık havuzlar, plajlar, ören yerleri, açık hava müzeleri kişiler arası 2 m mesafeyi korumak koşuluyla açılabilir. Spor etkinlikleri bu aşamada başlayabilir, ancak seyirciye izin verilmez. Okullar sınıfta $4 m^2$ 'ye bir kişi düşmesi ve mümkünse 15 kişiyi geçmemesi koşuluyla açılabilir. $\%50$ kapasite ve araç içi temizlik koşuluyla şehir içi ve şehir dışı seyahatler başlayabilir.

ORTA RİSK (SARI): KORUMA

- Haftalık vaka sayısı 100.000 de 10-49 (Günlük yeni vaka sayısı 1.150- 5.600)
- Haftalık test pozitifliği $\% 5 - 7,9$
- Rt < 1

Bu aşamada yüksek risk (turuncu) bölgedeki açılmalara ek olarak spor etkinliklerine izin verilir. 2 m fiziksel mesafe, maske ve hijyen kurallarına göre kişi sayısı belirlenir, kapalı ortamda seyirci dahil en fazla 50, açık ortamda 100 kişiye izin verilir. Ayrıca bu aşamada kapalı semt pazarları ve hayvan pazarları da 2 m mesafe ve doluluk durumu kontrolü koşuluyla açılabilir.

DÜŞÜK RİSK (YEŞİL): ÖNLEME

- Haftalık vaka sayısı < 100.000 de 10 (Günlük yeni vaka sayısı 1.150'nin altında)
- Haftalık test pozitifliği $< \% 5$
- Rt < 1

Bu aşamada orta risk (sarı) bölgedeki açılmalara ek olarak kapalı alan etkinliklerine 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen koşullarına uyulması, doluluk oranının kontrolü, havalandırma sisteminin temiz hava sağlaması koşuluyla izin verilir.

GENEL PRENSİPLER

Açılma sürecinde mutlaka 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kuralları uygulanmalıdır.

Müşterilerle temasta bulunan kişiler mutlaka siperlik ve maske takmalıdır.

Yüzey temizliğine yönelik tüm önlemler alınmalıdır.

Kapalı alanlarda pencere ve kapı açarak sürekli havalandırma sağlanmalı veya havalandırma-iklimlendirme sistemi temiz hava sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır.

Sağlık Bakanlığı Covid Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi'ne titizlikle uyulmalıdır.

AÇILMA SÜRECİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN KONULAR

Yaygın ve etkili aşılama salgın ile mücadelenin en önemli aşamalarından biridir. Açılma kararı alan ülkelerin önemli bir kısmı yaygın aşılama tamamlamış durumdadır. Açılma ile birlikte aşılama ilişkin uygulamalar daha da hızlandırılmalıdır

Salgının kontrolü sağlıklı veri akışı ve bölgesel verilerin ayrıntılı değerlendirilmesi ve projeksiyonu ile mümkün olur. Açılma döneminde bu daha da detaylı yapılmalı, böylece kritik bir eşiğe gelindiğinde hızla uygun adıma geçilebilmelidir. Şehirlerin, hatta ilçelerin veya ilçe gruplarının verileri detaylı incelenmeli ve bölgesel önlemler hızla uygulanarak salgın kontrol altında tutulmalıdır

Açılma dönemi filyasyon çalışmalarının daha etkin ve yaygın yapılmasını gerektirir. Zamanında ve yeterli sayıda test yapılması, pozitif olguların izolasyonu, temasların tespit edilerek karantinaya alınması, gerekli durumlarda taramalar yapılmalıdır.

Salgın döneminde eğitim ve okulların durumu öncelikli olarak ele alınmalı, tüm kaynaklar olabilen en sağlıklı ortamda ve mümkünse en kısa sürede yüz yüze eğitimi sağlayacak şekilde seferber edilmelidir.

Kapanma tedbirlerinden mağdur olan işyeri sahipleri ve çalışanlarına düzenli, yeterli ve karşılıksız hane halkı geliri sağlanmalıdır.

Özellikle yetkili ve etkili konumdaki şahısların açılma döneminde gereksiz kalabalıklara neden olacak etkinliklerden kaçınmaları, gerekçesi ne olursa olsun örnek olma adına buralarda bulunmamaları gerekir.

Kurallar tüm toplum kesimleri için eşit olarak uygulanmalıdır. Bir grup için yasak kararı varken diğeri için gevşeme olması salgın dönemindeki dayanışmaya zarar verdiği kadar, diğere salgın kurallarına yönelik de gevşemeye neden olabilecek, bir kesim ayrıcalıklı olunca diğere kesim ise tepkisel olarak kuralların dışında davranacaktır.

Kitlesel toplanmalara neden oluşturabilecek etkinlikler ve siyasi kararlar zorunlu olmadıkça alınmamalıdır. Kriz döneminde bu tür kararların olumsuz etkileri göz önüne alınmalı, toplumun bir kesimince sıkıntı ile karşılanacak kararlar zaruri ihtiyaç dışında ertelenmelidir.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
COVID-19 BİLİMSEL DANIŞMA KURULU
MAYIS 2021
AÇILMA AŞAMASI DEĞERLENDİRME RAPORU

GİRİŞ

Türkiye Nisan 2021’de 3. Zirve olarak adlandırılan ve ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden beri en ağır dönemini geçirdi. Kayıplar verdi, insanlarını yitirdi. Vaka sayılarında birçok ülkeyi geride bıraktı, sağlık sistemi tıkanı, hastalar yeterli tedaviye ulaşmakta zorlandı. Bu ağır dönem çok kısa bir süre önce alınan 1 Mart 2021 tarihindeki açılma kararları sonrasında gerçekleşmişti. Hızlı ve zamansız açılma kararı ile başlayan bulaş sarmalı ülkeyi felaketin eşiğine getirmiş, bir yıl sonra ilk kez uzun süreli kısıtlama uygulaması ile karşı karşıya kalınmıştı. Bu kapanma kararı sonrası yeni bir açılma kararı verilmesi muhakkak. Salgın ile mücadele uzun soluklu ve sabır isteyen bir yönetimi gerektirir. 15 aylık deneyim bir salgının yönetiminde nelerin yapılması kadar nelerin de yapılmaması gerektiğini öğretmiştir. Bu rapor tekrar aynı yanlışların yapılmaması için açılma sürecinde nelerin yapılması kadar nelerin de yapılmamasına dikkat çekmek adına hazırlanmıştır.

BÖLÜM 1
COVID-19 SIRASINDA AŞAMALI YENİDEN AÇILMANIN HALK SAĞLIĞI
İLKELERİ NELER OLMALIDIR?

1 Mart 2021’de başlayan aşamalı açılmanın ardından Türkiye’de salgın vakaları yeniden artmaya başlamış, Nisan ayında salgının başlangıcından itibaren en yüksek günlük vaka ve ölüm sayılarına ulaşılmıştır. Giderek artan vaka sayılarının bir sonucu olarak sağlık kurumlarındaki doluluk oranları artmış, yoğun bakım yatak doluluk oranları %80’lere çıkmıştır. Sağlık sisteminde tükenme aşamasına gelmesi, vakalarda büyük ölçüde tedavi olanağına ulaşamaması ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanılamaması gibi süreç içerisinde ortaya çıkabilecek sorunlar ölüm oranlarının artışına doğrudan yansımaktadır. Nitekim Mart-Nisan 2021 aylarında gözlenen 3. dalgada sağlık sisteminin kapasitesinin sınırlarına yaklaştığı ancak aşmadığı belirtilse de ölüm sayılarının çok yükseldiği saptanmıştır.

Hükümet Mart-Nisan 2021 aylarında Türkiye’de oldukça büyük boyutlara ulaşan COVID-19 salgınına 30 Nisan-17 Mayıs tarihleri arasında uygulamaya koyduğu “tam kapanma” ile kontrol altına almayı hedeflemektedir. 17 Mayıs 2021 tarihine kadar sürecek olan “kapanma dönemi” sonrasında toplumdaki faaliyetlerin normale dönüşü “aşamalı ve belirli bir plan dahilinde” olmalıdır. Türkiye ve bazı ülkelerdeki uygulamalardan edinilen deneyimler, bilimsel ve epidemiyolojik ölçütlere dayandırılmayan açılma süreçlerinin toplum sağlığı açısından zararlı sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

İBB Bilimsel Danışma Kurulu’nun Mayıs 2020 tarihinde yayınladığı [COVID-19 SIRASINDA AŞAMALI YENİDEN AÇILMANIN HALK SAĞLIĞI İLKELERİ](#) ve

İSTANBUL İÇİN YENİDEN AÇILMANIN AŞAMALARI başlıklı iki raporunda da açılma süreçlerine yönelik oldukça ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür. Aradan geçen bir yıl içinde dünya literatüründe oluşan yeni bilgi ve deneyimleri dikkate alarak yeniden açılma süreci hem genel olarak hem de İstanbul özelinde yeniden değerlendirilmiştir.

COVID-19 pandemisi sırasında birçok ülkede birçok kez *kapanma* ve sonrasında önlemler gevşetilerek *açılma* dönemleri uygulanmıştır. Açılma dönemi çeşitli ölçütler dikkate alınarak izlenmesi gereken bir süreçtir. Açılma sürecinin ilerleyişine yön veren, Şekil 1’de gösterildiği gibi, 3 grup kriter mevcuttur.



Şekil 1. Risk değerlendirmesinde kullanılan kriterler

I. Epidemiyolojik kriterler

İzleme süreçlerinde kullanılan epidemiyolojik ölçüt açılma sürecinin yönetilmesinde en temel unsurdur.

Bu amaçla kullanılması önerilen epidemiyolojik göstergeler şunlardır:

- 100.000 kişi başına düşen haftalık yeni vaka sayısı
- Haftalık pozitif PCR testi yüzdesi
- Rt (etkili üreme katsayısı)

Yeniden açılma aşamalarının belirlenmesinde epidemiyolojik ölçütler temel kriter olmalıdır. Bölüm 3’te epidemiyolojik göstergelere göre risk eşikleri detaylı olarak anlatılmaktadır. Risk eşikleri tüm göstergelerin bir arada gerçekleşmesi esasına göre oluşturulmuştur. Riski yüksek olan bir düzeyden daha düşük olan düzeye geçmek için ***en az iki hafta boyunca tüm göstergelerin benzer düzeyde seyretmesi gerekir.*** Ancak önceki iki haftanın göstergeleri düşük riske işaret etmesine rağmen, içinde bulunulan haftada artış eğilimi gözlenmesi durumunda düşük risk grubuna geçilmesi ve önlemlerin gevşetilmesi ertelenmelidir.

II. Sağlık hizmetleri kapasitesi

Sağlık hizmetleri kapasitesi, hastane ve yoğun bakım hizmetlerinin kapasitesine işaret eder. Bu kapasite tedavi edici hizmetlerin durumu, hastane ve yoğun bakım yatakları doluluk oranları, ortalama yatış süreleri gibi hastane istatistikleri üzerinden takip edilmelidir. Sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan biri sağlık çalışanlarının durumu olmalıdır. Bir yıldan uzun süredir devam eden COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarının zor koşullar altında çalıştıkları, tükenme yaşadıkları ve çok sayıda kayıp verdikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

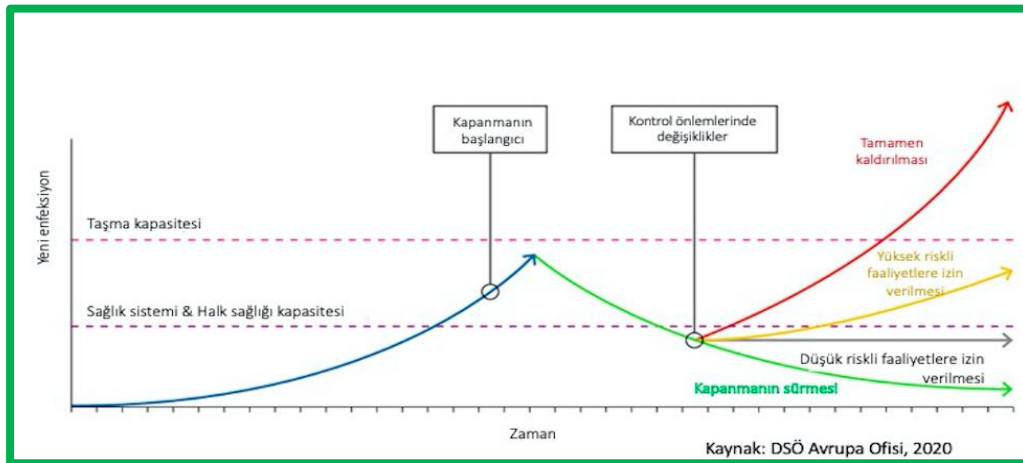
III. Halk sağlığı hizmetleri kapasitesi

Halk sağlığı hizmetleri filyasyon, teması takibi, ev ziyaretleri, ilaç temini gibi hizmetlere yöneliktir. Bu hizmet altında en önemli kriter “vakaların tespitinden sonra 24 saat içinde temaslıların tespit edilebilmesi”dir. Hastaların izolasyonu ve temaslıların karantina altına alınması süreçleri de halk sağlığı hizmetleri kapsamında titizlikle yürütülmelidir. Temaslıların tespiti ve teste yönlendirilmesi epidemiyolojik kriterlerden biri olan “haftalık pozitif PCR testi”ni sağlamak için gereklidir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün bu genel önerileri dışında yeniden açılma sürecinin ülkemiz ve ilimize özgü bazı gereklilikleri olmalıdır:

- Ülke genelinde illere göre risk durumu belirlenerek planlama yapılmalıdır.
- İstanbul için özel bir yeniden açılma planı yapılmalıdır. Bu plan İstanbul ilinin nüfus ve çevresel özelliklerini dikkate almalı, ilçe veya birkaç ilçenin oluşturduğu bölgesel yapılanmalar esas alınarak oluşturulmalıdır.
- Şeffaflık her zaman ve hala önemlidir. Kapanmanın sonuçları toplumla açık ve dürüst bir biçimde paylaşılmalıdır. Kapanma döneminde sağlıktan, sevdiklerinden, işinden, gelirinden fedakarlık yapan toplumun, kapanmanın sonuçları konusunda bilgilendirilmesi önemli bir noktadır.
- Toplumun sürece katılımını sağlamak için toplumla iletişim etkin şekilde yürütülmelidir.
- Birçok ülke aşılama da belirli bir aşama kaydetmiştir. Açılma sürecinde aşılama ya hız verilmelidir.

Sağlık hizmetleri kapasitesi ve halk sağlığı kapasitesinin çok yakından izlenmesi, doluluk ve taşıma sınırına gelmeden önce tam kapanma kararı verilmesi çok önemlidir. Tam kapanma kararı verildikten sonra ise alınan önlemlerin etkisi yakından izlenmelidir. Olgu sayılarında düşme eğilimi en az 2 hafta süreyle devam ederse önce açık havada uygun mesafe ve az sayıda kişi ile gerçekleştirilen düşük riskli etkinliklere izin verilir. İzin verilen etkinliklere rağmen olgu sayıları düşmeye 2 hafta süreyle devam ederse ek bazı kısıtlamalar kaldırılarak yüksek riskli etkinliklere geçilir. Açık havada daha yüksek kişi sayısı veya kapalı alanda gerçekleştirilen yüksek riskli etkinliklere rağmen olgu sayılarındaki düşme iki hafta süreyle gözlemlenirse kapanma tamamen kaldırılabilir. Bu süreçte olgu sayılarının düşmemesi veya artışı durumunda ise hızla karar alarak yeniden sadece düşük riskli etkinliklere izin verilen veya tam kapanma gerektiren aşamalara dönülür (Şekil 2).



Şekil 2: Toplumun etkileyecek geniş çaplı önlemlerin geri alınmasının olası sonuçları [1]

BÖLÜM 2

AÇILMA SÜRECİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN İLKELER VE DENEYİMLER

Aşağıda açılma sürecinde yukarıda Bölüm 1’de tanımlananlara ek olarak dikkat edilmesi gereken ilkeler ile geçmiş açılma dönemlerinde yaşanan ve salgın ile mücadeleyi olumsuz etkileyen deneyimlere yer verilmiştir.

Açılma dönemlerinde maske ve mesafe kuralı hala geçerlidir. Tedbirlere gevşeme kademeli olarak yapılır, toplumda mevcut olan yorgunluk göz önüne alınarak kurallara uymada olası gevşemeye izin verilmemelidir.

Açılma döneminde maske ile görüntü verme, toplumun açılma sırasında neler yapması gerekeceğine dair görsel eğitim materyalleri hazırlanmalıdır.

Salgının kontrolü sağlıklı veri akışı ve bölgesel verilerin ayrıntılı değerlendirilmesi ve projeksiyonu ile mümkün olur. Açılma döneminde bu daha da detaylı yapılmalı böylece kritik bir eşiğe gelindiğinde hızla uygun adıma geçilebilmelidir.

Yaygın ve etkili aşılama salgın ile mücadelenin en önemli aşamalarından biridir. Açılma kararı alan ülkelerin önemli bir kısmı yaygın aşılama tamamlamış durumdadır. Ülkemiz bu açıdan maalesef geride kalmıştır. Açılma ile birlikte aşılama ilişkin uygulamalar daha da hızlandırılmalıdır.

Açılma dönemi filyasyon çalışmalarının çok daha önem verilerek yapılmasını gerektirir.

Kurumlarda bile açılmada uyulacak tedbirlere yönelik her hangi hazırlık ya da eğitim materyalleri kullanılmamış, toplumun kendi kurallarını oluşturması beklenmiştir. Taziye evleri, düğün-nişan gibi etkinliklerde yoğun bulaşmalar gerçekleşmiştir.

29 Temmuz’dan itibaren Sağlık Bakanlığı tarafından hasta sayısı adı altında test pozitif vaka sayıları yerine sadece belirgin semptomu olan vaka sayıları verilmeye başlanmış, il ve bölge bazındaki veriler ise zaman içinde kısıtlanmıştır. Bu durum salgının gerçek boyutunun anlaşılmasını güçleştirmiş, Türkiye Kasım 2020’de ikinci zirveyi yaşamıştır.

Gerek kapanma gerekse açılma döneminde hizmet ve imalat sektörü çalışanları aktif olarak çalışmış, bu kesimde ciddi oranda hastalık yayılımı gerçekleşmiştir. Bununla birlikte bir çok hizmet sektörü çalışanı aşı programında öncelikli olarak dahil edilmemiştir.

Açılma döneminde test sayılarında kısıtlama olmuş, hekimler test isterken çeşitli kriterler ile karşılaşmışlardır.

Zamanında ve yeterli sayıda test yapılması, temaslıların tespit edilerek izolasyonu, gerekli hallerde taramalar yapılmalıdır.

Özellikle yetkili ve etkili konumdaki şahısların açılma döneminde gereksiz kalabalıklara neden olacak etkinliklerden kaçınmaları, gerekçesi ne olursa olsun örnek olma adına buralarda bulunmamaları gerekir.

Kurallar tüm toplum kesimleri için eşit olarak uygulanmalıdır.

Bir grup için yasak kararı varken diğeri için gevşeme olması salgın dönemi dayanışmaya azara verdiği kadar diğerk salgın kurallarına yönelik de gevşemeye neden olabilecek, bir kesim ayrıcalıklı diğerk kesim ise tepkisel olarak kuralların dışında davranacaktır

Salgında açılma uygulamaları açık alandan kapalı alanlara doğru tercih edilmeli, açık alan etkinlikleri öne çıkarılmalı, en son kapalı alan etkinliklerine izin verilmelidir.

Salgın döneminde eğitim ve okulların durumu öncelikli olarak ele alınmalı, tüm kaynaklar olabilen en sağlıklı ortamda ve mümkünse en kısa sürede yüz yüze eğitimi sağlayacak şekilde seferber edilmelidir.

Gerek açılma gerekse salgının zirve yaptığı dönemlerde bazı cenaze törenlerine binlerce kişi katılmış, benzer şekilde kısıtlama döneminde bile devlet erkani katılımı ile kalabalık cenaze törenleri düzenlenmiştir.

3. zirvenin hemen öncesinde büyük kalabalıklarla etkinlikler düzenlenmişken aynı dönemde ulusal bayram ya da açık hava basın açıklamaları gibi toplumsal açıdan önemli bir çok etkinliğe izin verilmemiştir.

Salgının başlangıcında alınan kapanma kararı sonrası ilk açılma açık alanlarda gerçekleşmesi gerekirken ekonomik kaygılarla temel ihtiyaç olmayan alanlarda olmuştur.

11 Mayıs 2020'de Alışveriş Merkezleri, kuaför, berberler, güzellik salonları, ayakkabı, çanta, züccaciye satan dükkanlar açılmış, bulaşma riski en az olan Sahiller ve parklar gibi açık hava alanları ise bundan üç hafta sonra 1 Haziran 2020'de açılabilmiştir.

Açılma döneminde okulların açılmasına ilişkin her hangi bir epidemiyolojik kriter belirlenmemiş, açılma için önce 31 Ağustos 2020 tarihi verilmiş, sonra 21 Eylül 2020'ye ertelenmiştir.

Özel okullar bu sürede verilen kısıtlama tedbirlerine uymamış, eğitimde eşit olmayan bir durum oluşmuştur.

Ekonomik tedbirler ve kaygılar önemlidir ancak bu kaygı epidemiyoloji (salgın bilimi) biliminin gerekliliklerinin önüne geçmemelidir.

Kitlesel toplanmalar neden oluşturabilecek etkinlikler ve siyasi kararlar zorunlu olmadıkça alınmamalıdır. Kriz döneminde bu tür kararların olumsuz etkileri göz önüne alınmalı, toplumun bir kesimince sıkıntı ile karşılanacak kararlar zaruri ihtiyaç dışında ertelenmelidir

Şehirlerarası hareketliliği azaltmak son derece önemlidir.

Şehirlerin verileri detaylı incelenmeli ve bölgesel önlemler hızla uygulanarak salgın kontrol altında tutulmalıdır.

Aşı temini sonrası öğretmenlere ve okul çalışanlarına aşılama öncelik verilmemiştir.

Salgının görece azaldığı Haziran ve Temmuz aylarında yurtdışından turistik amaçlı gelen yabancılara kolaylık sağlanmış, Rusya gibi o sırada yüksek riskli ülkelerden çok sayıda turist ülkemize giriş yapmıştır.

Ekonomik kaygılar ve özellikle büyük turizm işletmelerinin ihtiyaçları gözetilerek 2020 yazında kamu bankaları 6 ay geri ödemesiz, 36 ay vade ile ucuz tatil kredisi vermiş, 31 Temmuz - 3 Ağustos 2020 kurban bayramı tatilinde sahillerde ve otellerde büyük kalabalıklar yaşanmıştır.

Özellikle bazı etkinlik ve açılışlarda kitlesel katılımın teşvik edilmesi, bir çok şehirden katılımcıların gelmesi salgının iller arasında yayılımı için risk oluşturmuştur.

1 Haziran 2020 'de seyahatin serbest bırakılmasıyla olgu sayısı yüksek olan İstanbul'dan düşük olgu sayısına sahip Orta- Doğu - Güneydoğu Anadolu illerine büyük bir insan transferi gerçekleşmiştir.

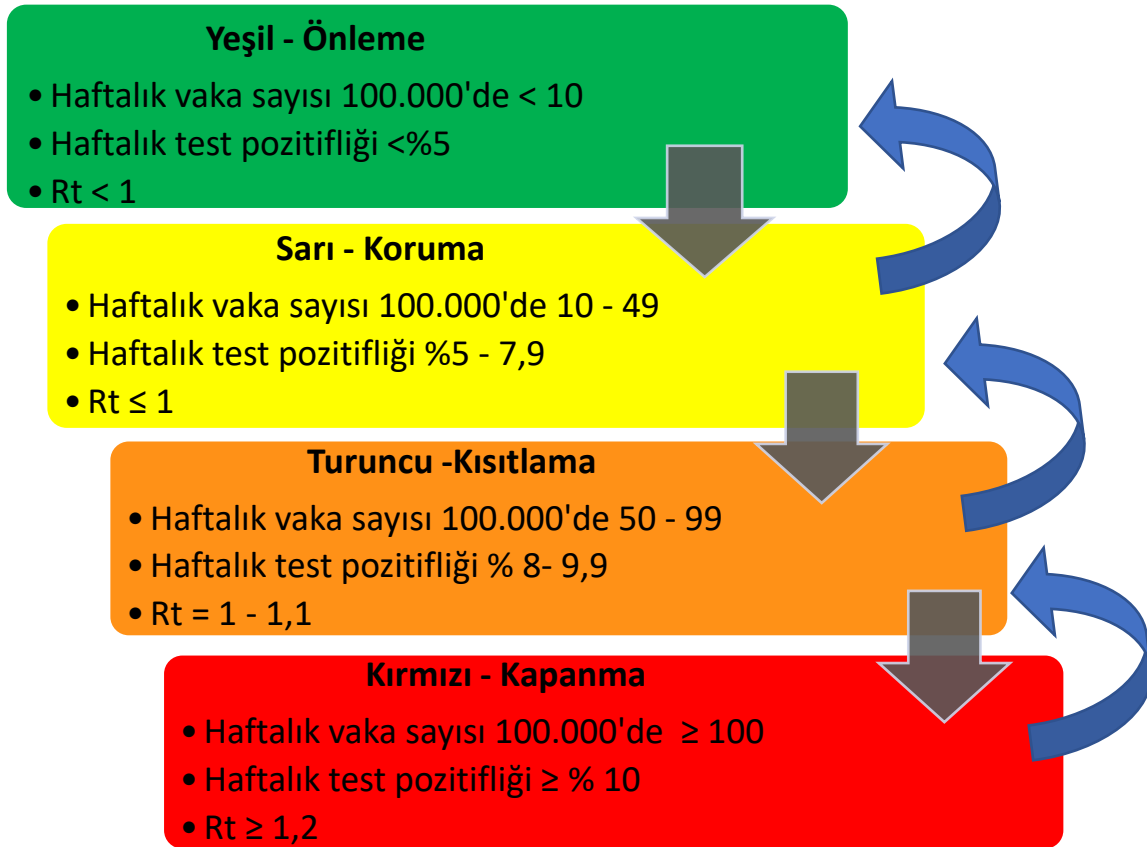
İstanbul'dan gidenlere yönelik ek tedbirler uygulanmamış, yeterli uyarılar yapılmamıştır. Diyarbakır, Gaziantep gibi birçok ilde olgu sayıları yükselmiş, sağlık kapasitesi çok zorlanmıştır.

Kurban Bayramı'nda Anadolu'dan kesimlik hayvan getirilmesi şehirlerarası hareketliliğe neden olmuş, hayvan satış ve kesim alanlarında kalabalıklar oluşmuştur.

BÖLÜM 3

AŞAMALI YENİDEN AÇILMA SÜRECİ ALGORİTMASI

Aşamalı yeniden açılmada aşamalar kendi içinde aşağıda verilen adımlara göre belirlenir (Şekil 3). Bir aşamanın tanımlanması için üç ölçütün karşılanması beklenir. Ölçütlerde geriye gidüş olur ise bir önceki aşamaya geçilir. Bu hali ile dört ayrı kategori yapılacak ölçümlere göre bölgesel olarak belirlenmeli, aşamalı açılma kararları da bu verilere göre belirlenmelidir.



Şekil 3. COVID-19'un toplumdaki bulaşıcılık düzeyi ile ilgili epidemiyolojik göstergeler ve risk eşikleri (Epidemiyolojik gösterge hesaplandığında farklı risk gruplarına işaret ediyorsa en kritik olan kullanılır) [2, 3]

Aşağıda aşamalı yeniden açılma tabloları verilmiştir. Bu tabloların ilk kısmı genel prensiplerden oluşmaktadır. Genel prensipler tüm iş kolları ve faaliyetler için geçerli olan genel kuralları tanımlamaktadır. Tablonun devamında ilgili iş kolu ya da faaliyet alanı için ek önlemler belirtilmektedir. Her bir iş kolu, kurum ve faaliyet için belirlenen açılmaya ilişkin kurallar yukarıda tanımlı epidemiyolojik göstergeler ve risk durumlarına ilişkin renk kodlarına göre yapılmıştır

AŞAMALI YENİDEN AÇILMA TABLOSU

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM		KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
Tüm işyeri/ kurum/ Faaliyetler için geçerli olmak üzere	Haftalık vaka s.	100.000'de ≥ 100	100.000'de 50-99	100.000'de 10-49	100.000'de <10
	Haftalık test (+) Rt	$\geq \%10$ $\geq 1,2$	$\%8-9,9$ $>1-1,1$	$\%5-7,9$ ≤ 1	$<\%5$ <1
TEMEL PRENSİPLER		<p>Kapalı ortamda etkinliklerine izin verilmez.</p> <p>Açık alanlarda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 10 kişiye kadar izin verilir.</p> <p>Personel kişisel hijyen kurallarını uygulamalı, müşterilere yaklaştığında maske ve siperlik kullanmalıdır.</p> <p>Yüzey temizliğine yönelik tüm önlemler alınmalıdır.</p> <p>Ek geçici kısıtlama kararları alınabilir. Bu durumda her bir sektör için kapanma tanımlanmalıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Kapalı ortamda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 8 m²'de bir kişi olacak şekilde en fazla 1 saat süre ile izin verilir. Açık alanlarda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 25 kişiye kadar izin verilir. Personel kişisel hijyen kurallarını uygulamalı, müşterilere yaklaştığında maske ve siperlik kullanmalıdır. Yüzey temizliğine yönelik tüm önlemler alınmalıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> Kapalı ortamda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 8 m²'de bir kişi olacak şekilde en fazla 1 saat süre ile izin verilir. Açık alanlarda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 25 kişiye kadar izin verilir. Personel kişisel hijyen kurallarını uygulamalı, müşterilere yaklaştığında maske ve siperlik kullanmalıdır. Yüzey temizliğine yönelik tüm önlemler alınmalıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> Kapalı ortamda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 4 m²'de bir kişi olacak şekilde izin verilir. Açık alanlarda 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle izin verilir. Personel kişisel hijyen kurallarını uygulamalı, müşterilere yaklaştığında maske ve siperlik kullanmalıdır. Yüzey temizliğine yönelik tüm önlemler alınmalıdır.

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
	TEMEL PRENSİPLERE İLAVE OLARAK			
Lokantalar	Bir masada aynı haneden 4 kişinin oturmasına izin verilir. Farklı haneden ancak 2 kişi karşılıklı gelmeyecek şekilde çapraz oturmalıdır.	Bir masada aynı haneden 4 kişinin oturmasına izin verilir. Farklı haneden ancak 2 kişi karşılıklı gelmeyecek şekilde çapraz oturmalıdır.	Bir masada en fazla 2 kişinin oturmasına izin verilir.	Bir masada en fazla 4 kişinin oturmasına izin verilir.
Güzellik salonu, masaj salonu, spa, kuaför ve diğer kişisel bakım merkezleri	Kapalı	Açık Yakın temas olduğu için risklidir. Fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile özel önlemlerle açılabilir. Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.	Açık Yakın temas olduğu için risklidir. Fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile özel önlemlerle açılabilir. Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.	Açık Yakın temas olduğu için risklidir. Fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile özel önlemlerle açılabilir. Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
Kapısı doğrudan dış mekana açılan mağaza ve dükkanlar	2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 4 m ² 'de bir kişi olacak şekilde 200 m ² 'den küçük mağazalar açılabilir.	2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 4 m ² 'de bir kişi olacak şekilde 200 m ² 'den küçük mağazalar açılabilir.	Açık	Açık

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
	<p>Kapasite sınırlandırması m²'ye göre yapılmalı, içeride bulunması gereken maksimum kişi sayısı belirlenerek mağazaların kapılarına görünecek şekilde asılmalıdır.</p> <p>Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.</p>	<p>Kapasite sınırlandırması m²'ye göre yapılmalı, içeride bulunması gereken maksimum kişi sayısı belirlenerek mağazaların kapılarına görünecek şekilde asılmalıdır.</p> <p>Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.</p>		
Kapısı dış ortama açılmayan Alışveriş Merkezi / Pasajlar	Kapalı	<p>2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle 8 m²'de bir kişi olacak şekilde 200 m² den küçük mağazalar açılabilir.</p> <p>Kapasite sınırlandırması m²'ye göre yapılmalı, içeride bulunması gereken maksimum kişi sayısı belirlenerek mağazaların kapılarına görünecek şekilde asılmalıdır.</p> <p>Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.</p>	<p>Açık</p> <p>Kapasite sınırlandırması 8 m²'ye göre yapılmalı, içeride bulunması gereken maksimum kişi sayısı belirlenerek mağazaların kapılarına görünecek şekilde asılmalıdır.</p> <p>Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.</p>	<p>Açık</p> <p>Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.</p>

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
Okullar	Kapalı	Açık 4 m2'ye bir kişi düşecek şekilde ve mümkünse sınıflarda en fazla 15 kişi olarak Uzaktan eğitimle destekli, dönüşümlü yüz yüze eğitim uygulanmalıdır.	Açık 4 m2'ye bir kişi düşecek şekilde ve mümkünse sınıflarda en fazla 15 kişi olarak Uzaktan eğitimle destekli, dönüşümlü yüz yüze eğitim uygulanmalıdır.	Açık 1 m fiziksel mesafe şekilde Uzaktan eğitimle destekli, dönüşümlü yüz yüze eğitim uygulanmalıdır.
Spor etkinlikleri	Kapalı Kapalı ortamda sadece tek başına antrenman yapan sporculara izin verilir. Açık alanda temas gerektirmeyen sporlara (golf-tenis vb.) izin verilir.	Açık Seyirciye izin verilmez. (Çocuk sporcuların velisi hariç)	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle kişi sayısı belirlenir. Kapalı ortamda seyirci dahil en fazla 50 kişi, açık ortamda 100 kişiye kadar izin verilir.	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle kişi sayısı belirlenir. Kapalı ortamda seyirci dahil en fazla 50 kişi, açık ortamda 100 kişiye kadar izin verilir.

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
Kapalı alan eğlenceleri: Sinema, tiyatro	Kapalı	Kapalı	Kapalı	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile özel önlemler altında açılabilir. Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
Büyük açık alanda konser, spor müsabakaları vb	Kapalı	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Ortak kapalı alanlar (yeme-içme alanları) açılmamalıdır.	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Ortak kapalı alanlar (yeme-içme alanları) açılmamalıdır.	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Ortak kapalı alanlar (yeme-içme alanları) açılmamalıdır.
Büyük kapalı alan konser, spor aktiviteleri vb	Kapalı	Kapalı	Kapalı	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
				azaltılması koşulu ile özel önlemler altında açılabilir. Havalandırma sistemi temiz hava sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
Açık semt pazarları	<p>Açık</p> <p>Tezgahlar arası mesafe 3 m olacak şekilde yerleştirilmeli, satıcıların bağırmasına izin verilmemelidir. Pazarcı dahil 4 m²'ye bir kişi olacak şekilde sınırlama yapılmalı, kişi sayısı ve yoğunluk zabıta tarafından denetlenmelidir.</p>	<p>Açık</p> <p>Tezgahlar arası mesafe 3 m olacak şekilde yerleştirilmeli, satıcıların bağırmasına izin verilmemelidir. Pazarcı dahil 4 m²'ye bir kişi olacak şekilde sınırlama yapılmalı, kişi sayısı ve yoğunluk zabıta tarafından denetlenmelidir.</p>	<p>Açık</p> <p>Tezgahlar arası mesafe 3 m olacak şekilde yerleştirilmeli, satıcıların bağırmasına izin verilmemelidir.</p>	Açık
Hayvan pazarları, kapalı semt pazarları	Kapalı	Kapalı	<p>Açık</p> <p>2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Veterinerlik denetimi yapılmalıdır.</p>	<p>Açık</p> <p>2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulları sürdürülmelidir. Veterinerlik denetimi yapılmalıdır.</p>

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
			Celeplerin COVID-19 açısından taranması gerekir. Pazarlıkta tokalaşma ritüeli yapılmamalıdır.	Celeplerin COVID-19 açısından taranması gerekir. Pazarlıkta tokalaşma ritüeli yapılmamalıdır.
Otel, pansiyonlar, misafirhaneler	Kapalı	Açık Restoran ve kafe kapalı kalmalı, sadece odaya servis yapılmalıdır.	Açık Fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir.	Açık Fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulları sürdürülmelidir.
Açık havuzlar	Kapalı	Açık 2 m fiziksel mesafe, kişisel hijyen, temizlik, çalışanların kontrolü koşulları ile açılabilir. Uygun dezenfeksiyon, kişi sayısının sınırlandırılması başta olmak üzere özel önlemlerle açılabilir. Havlu ve benzeri eşyaların kişisel temini sağlanmalıdır.	Açık 2 m fiziksel mesafe, kişisel hijyen, temizlik, çalışanların kontrolü koşulları ile açılabilir. Uygun dezenfeksiyon, kişi sayısının sınırlandırılması başta olmak üzere özel önlemlerle açılabilir. Havlu ve benzeri eşyaların kişisel temini sağlanmalıdır.	Açık 2 m fiziksel mesafe, kişisel hijyen, temizlik, çalışanların kontrolü koşulları ile açılabilir. Uygun dezenfeksiyon, kişi sayısının sınırlandırılması başta olmak üzere özel önlemlerle açılabilir. Havlu ve benzeri eşyaların kişisel temini sağlanmalıdır.

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
		Kabinlerin, duşların v.b alanların temizliği düzenli yapılmalıdır. Ortak kapalı mekanlar kapalı tutulmaya devam edilmelidir.	Kabinlerin, duşların v.b alanların temizliği düzenli yapılmalıdır. Ortak kapalı mekanlar kapalı tutulmaya devam edilmelidir.	Kabinlerin, duşların v.b alanların temizliği düzenli yapılmalıdır. Ortak kapalı mekanlar kapalı tutulmaya devam edilmelidir.
Kapalı havuzlar	Kapalı	Kapalı	Kapalı	Açık Fiziksel mesafe, kişisel hijyen, temizlik, çalışanların kontrolü ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Kabin dezenfeksiyonu sağlanmalıdır. Ortak kapalı mekanlar kapalı tutulmalıdır.
Plajlar	Kapalı	Açık 2 m fiziksel mesafe, kişisel hijyen, temizlik, varsa çalışanların kontrolü koşulları ile açılabilir. Fiziksel mesafe ve kişisel hijyen kurallarına uyulması	Açık 2 m fiziksel mesafe, kişisel hijyen, temizlik, varsa çalışanların kontrolü koşulları ile açılabilir. Fiziksel mesafe ve kişisel hijyen kurallarına	Açık

İŞYERİ / FAALİYET / KURUM	KIRMIZI	TURUNCU	SARI	YEŞİL
		ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Kabin dezenfeksiyonu sağlanmalıdır. Plaj eğlenceleri fiziksel mesafeye uygun olarak yapılmalıdır. Ortak kapalı mekanlar kapalı tutulmaya devam edilmelidir.	uyulması ve doluluk oranının azaltılması koşulu ile açılabilir. Kabin dezenfeksiyonu sağlanmalıdır. Plaj eğlenceleri fiziksel mesafeye uygun olarak yapılmalıdır. Ortak kapalı mekanlar kapalı tutulmaya devam edilmelidir.	
Ören yerleri /açık hava müzeleri Parklar, yürüyüş yolları, açık alanlar Parklardaki spor aletleri Koşu parkurları	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle sadece gezinti, fiziksel aktivite, yürüyüş, egzersiz için izin verilir. Oturma ve yeme-içme gibi faaliyetlere izin verilmez.	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle sadece gezinti, fiziksel aktivite, yürüyüş, egzersiz için izin verilir. Oturma ve yeme-içme gibi faaliyetlere izin verilmez.	Açık 2 m fiziksel mesafe, maske ve kişisel hijyen kurallarına uyulmak suretiyle sadece gezinti, fiziksel aktivite, yürüyüş, egzersiz için izin verilir.	Açık
Şehirlerarası seyahat	Kapalı .	Yolcu kapasitesi %50 ile sınırlandırılmalıdır. Araç içi temizlik-dezenfeksiyon uygulamaları yapılmalıdır	Yolcu kapasitesi %50 ile sınırlandırılmalıdır. Araç içi temizlik-dezenfeksiyon uygulamaları yapılmalıdır	Açık

Sonuç olarak geçmiş salgınlar ve bilimsel bilgiler yanında sadece COVID-19 pandemisinde yaşananlar bile ne yapıldığında salgının kontrol altına alınabileceği nelerin yanlış uygulandığında ise bunun kontrolden çıkabileceğine ilişkin oldukça fazla veri ve deneyim sunmaktadır. Buna rağmen pandemi süresince gerek dünya gerekse ülkemizde bedeli insan canı ve geri dönülmeyecek kayıplara mal olan hatalar yapılmış, yapılmaktadır. Afet yönetimi kriz dönemlerinde yapılanlara alkış beklemeyi değil yanlışlardan ders çıkarabilmeyi gerektirir. Uyarı ve geri bildirim yönetimlerin en önemli düşünsel gereçleridir.

Bu dönem yapılacak açılma uygulamalarında geçmişten yeterli derslerin alınması, deneyim ile güçlenmiş bir salgın yönetimi uygulanması ve bunun işbirliği içinde gerçekleşmesi tüm bilim ve sağlık camiasının ortak temennisidir.

KAYNAKLAR

[1]. WHO Europe Office. Strengthening and adjusting public health measures throughout the COVID-19 transition phases. Policy considerations for the WHO.

[2]. CDC. *Indicators of Community Transmission*. 2021; Available from: https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/community/schools-childcare/operation-strategy.html#anchor_1616080121423.

[3]. Ontario, G.o. *COVID-19 response framework: keeping Ontario safe and open*. 2021 [cited 2021 08.05]; Available from: <https://www.ontario.ca/page/covid-19-response-framework-keeping-ontario-safe-and-open>.